

STRESZCZENIE PRACY DOKTORSKIEJ

Sylvia Łukasik-Gębska

Temat pracy: Prasa Stowarzyszenia PAX wobec reform oświaty i wychowania w latach 1947-1989

Promotor: prof. dr hab. Grzegorz Radomski

Przedmiotem niniejszej rozprawy jest omówienie koncepcji edukacji i wychowania w założeniach Stowarzyszenia PAX i przedstawienie ich ewolucji na tle dziejących się wydarzeń społeczno- politycznych. W pracy podjęto również próbę ukazania zaangażowania PAX-u w działania edukacyjno-kulturalne, które służyły całej społeczności w trudnym okresie PRL-u i w pierwszych latach transformacji ustrojowej.

Za główny cel dysertacji obrano odpowiedzi na pytania badawcze o czynniki determinujące myślenie o edukacji w analizowanym środowisku, wpływ reform państwowych na ewolucję koncepcji oświatowych PAX-u oraz paradygmaty myślenia o edukacji w strukturach PAX-u. Analiza treści pism wydawanych przez PAX, w kontekście działalności Stowarzyszenia, pozwoliła na postawienie tezy, że Stowarzyszenie PAX w kwestiach oświatowo-wychowawczych konsekwentnie realizowało model mający swoje źródło w idei wieloświatopoglądowości i wytycznych szkoły patriotycznego myślenia. W wymiarze publicznym grupa unikała konfliktów z władzą i akceptowała wprowadzane przez nią zmiany, chociażby ustawę o oświacie z 1961 roku, w indywidualnym podkreślano znaczenie inspiracji religijnych. Dla poparcia słuszności swoich poglądów działacze analizowanego środowiska poszukiwali różnych źródeł inspiracji. Jednym z nich było odwoływanie się do personalistycznej wizji człowieka, co nierzadko prowadziło do nadinterpretacji społecznych nauk kościoła dla celów wewnętrznych organizacji, dotyczy to zwłaszcza okresu stalinowskiego.

Analiza materiału źródłowego wskazała również na ciekawą osobliwość semantyczną w publikowanych tekstach, w których synonimicznie posługiwano się określeniami: patriotyczny, chrześcijański, socjalistyczny, co nierzadko było przedmiotem licznych dyskusji i krytyki ze strony innych ugrupowań i badaczy tematu. W rozprawie omówiono również propozycje modyfikacji programów nauczania, modele kształcenia nauczycieli oraz dyrektywy w sprawie kształcenia zawodowego. W kwestii programów nauczania Stowarzyszenie PAX

identyfikowało się z humanistycznym modelem nauczania, który miał dążyć do budowania tożsamości narodowej i przygotować do efektywnego poznawania i dziedziczenia wartości oraz wpływać na świadomość ciągłości historycznej. Wychowanie patriotyczne postrzegali jako integrację wychowania moralnego, narodowego i państwowego, uwzględniającego edukację zawodową, humanistyczną, ekonomiczną i polityczną.

Całościowe ujęcie działalności oświatowo-wychowawczej grupy nie pozwala na jej jednoznaczną ocenę. Mimo konformistycznej postawy wobec władz stworzyli imperium wydawnicze, dzięki któremu pozyskiwali środki finansowe i inicjowali liczne uroczystości społeczno-kulturalne. Wspierali finansowo inicjatywy edukacyjne, sponsorowali nagrody, zabiegali o zabezpieczenie sytuacji ekonomicznej szkół i nauczycieli, tworzyli miejsca pracy dla byłych żołnierzy AK. W kwestiach oświatowo-wychowawczych stawiali na pragmatyzm, promowali szkolnictwo zawodowe i techniczne oraz wartość pracy jako czynnika wychowawczego. Konsekwentnie promowali ideę wieloświatopoglądowości oraz model szkoły patriotycznej.

Praca ma charakter chronologiczno-problemowy, co służyło zaprezentowaniu ewolucji poglądów Stowarzyszenia PAX na tle zmieniającej się rzeczywistości politycznej. Rozprawa doktorska, oprócz wstępu i zakończenia składa się z pięciu rozdziałów.

Pierwszy rozdział stanowi wprowadzenie w genezę, strukturę i funkcjonowanie organizacji zastępczych Stowarzyszenia PAX. W rozdziale dokładnie omówiono założenia programowe grupy oraz podstawowe pojęcia i idee potrzebne do zrozumienia sposobu funkcjonowania organizacji w kontekście następujących zmian systemowych i instytucjonalnych.

W drugim rozdziale syntetycznie przedstawiono próbę skoordynowania paxowskiego modelu wychowania opartego na socjalistycznym systemie wartości z personalistyczną wizją człowieka. Omówiono powojenną koncepcję odbudowy systemu oświatowo-wychowawczego, począwszy od etapu wypracowania nowej koncepcji reformy szkolnictwa poprzez wprowadzenie jej głównych założeń, do uruchomienia szkoły jedenastoletniej, ze szczególnym uwzględnieniem dochodzenia do jej otwartej ideologizacji. Szczegółowej analizie poddano dwa kierunki paxowskiego zaangażowania, ideę wieloświatopoglądowości i jej konsekwencję dla koncepcji edukacji i wychowania oraz polską szkołę patriotycznego myślenia.

W rozdziale trzecim zaprezentowano pozytywne stanowisko Stowarzyszenia PAX wobec diskutowanych problemów oświatowo-wychowawczych związanych z wdrażaniem

reformy edukacyjnej z 1961r. Za najważniejsze zadania związane z reformą szkolnictwa uznano: przygotowanie planów i programów nauczania, przygotowanie odpowiedniej liczby nauczycieli i podniesienie ich kwalifikacji, przygotowanie bazy materialnej w postaci nowych szkół i pomieszczeń lekcyjnych, pomocy naukowych itp. W rozdziale przedstawiono również stanowisko PAX wobec świeckości szkoły i prawa do katechizacji poza szkołą.

Czwarty rozdział poświęcono wdrażaniu reformy edukacji zapoczątkowanej w 1961 roku oraz wnioskowi z „Raportu o stanie oświaty w PRL” z 1973 r. Skoncentrowano się przede wszystkim na reorganizacji szkolnictwa oraz omówieniu programów nauczania z języka polskiego i historii. W ostatnim podrozdziale przedstawiano stanowisko Stowarzyszenia PAX w kwestii miejsca kształcenia zawodowego w systemie edukacji oraz propozycje modernizowania obecnego systemu kształcenia zawodowego.

Ostatni rozdział prezentuje stanowisko PAX-u wobec problemów społeczno-politycznych lat osiemdziesiątych, szczególnie wobec ruchów solidarnościowych NSZZ „Solidarność”. Omówiono w nim przyczyny polaryzacji w strukturach PAX-u. Dużo miejsca poświęcono paxowskiej koncepcji kultury narodowej. Syntetycznie przedstawiono aktywność oświatową Stowarzyszenia PAX w zakresie działań kulturalno-oświatowych.

Podstawę przeprowadzonych rozważań stanowi analiza materiału źródłowego, czyli artykułów zamieszczanych w dzienniku „Słowo Powszechne”, tygodniku społecznym „Dziś i Jutro” oraz w „Zeszytach Naukowych Stowarzyszenia PAX”. Dla szerszego kontekstu omawianych zagadnień wykorzystano artykuły publikowane w „Kierunkach” i „WTK”. Kluczowe w stworzeniu wizji rozwoju oświaty okazały się wytyczne ideowo-polityczne oraz refleksje osób, które były związane z PAX-em, a mające swoje źródło w pamiętnikach, dziennikach, biografiach. Innymi wykorzystywanymi dokumentami były dzienniki urzędowe, raporty o stanie edukacji, prace badawcze na temat polityki edukacyjno-wychowawczej, opracowania o charakterze naukowym i popularnonaukowym dotyczące sytuacji prasy katolickiej, a także polityki edukacyjnej w PRL-u. Uzupełniającą rolę odegrały dokumenty zgromadzone w Instytucie Pamięci Narodowej. Wykorzystano głównie sprawozdania wewnętrzne PAX-u.

Sylvia Lukanik-Gębska

PH. D. THESIS SUMMARY

Sylvia Łukasik-Gębska

**Thesis topic: PAX Association press against the background of education
and upbringing reforms of 1947-1989**

Supervisor: prof. dr hab. Grzegorz Radomski

The subject of this thesis is to discuss the concept of education and upbringing as understood by the PAX Association and to present their evolution against the background of the social and political events of the epoch. The thesis also attempts to show PAX's involvement in educational and cultural activities that served the entire community in the difficult period of the People's Republic of Poland and in the first years of political transformation.

The main goal of the thesis is to answer research questions about factors that determine thinking about education in the analysed environment, the influence of state reforms on the evolution of PAX educational concepts and paradigms of thinking about education in PAX structures. The analysis of the content of the magazines published by PAX, in the context of the Association's activity, leads to the conclusion that the PAX Association consistently implemented a model based on multidimensionality and the guidelines of the patriotic thinking school in educational and upbringing matters. In the public sphere, the group avoided conflicts with the authorities and accepted the changes they introduced, for example, the Education Act of 1961, which emphasized the importance of religious inspirations in individual cases. To support the validity of their views, the activists of the analysed environment searched for various sources of inspiration. One of them was the appeal to the personalistic approach to human beings, which often led to an over-interpretation of the social teachings of the church for the organization's internal purposes, especially in the Stalinist period.

The analysis of the source material also points to an interesting semantic pattern in the published texts, in which the terms "patriotic", "Christian" and "socialist" were used synonymously, which was often the subject of numerous discussions and criticism from other groups and researchers of the subject. The thesis also discusses proposals for the modification of curricula, teacher education models and the directive on vocational training. In terms of curricula, PAX Association identified itself with the humanistic model of teaching, which was to aim at building national identity and prepare for effective learning and inheritance of values

as well as influence the awareness of historical continuity. They perceived patriotic education as the integration of moral, national and state education, including vocational, humanistic, economic and political education.

The comprehensive approach to the group's educational activity does not allow for its single-sided assessment. Despite their conformist attitude towards the authorities, they created a publishing empire, thanks to which they raised funds and initiated numerous social and cultural events. They financially supported educational initiatives, sponsored prizes, sought to secure the economic standing of schools and teachers, and created jobs for former Home Army soldiers. In terms of education, they focused on pragmatism, promoted vocational and technical education and the value of prayer as a factor of education, and consistently advanced the idea of multi-culturalism and the patriotic school model.

The work has a chronological and problematic character, which serves to present the evolution of the PAX Association's views against the background of the changing political reality. The doctoral thesis, apart from the introduction and conclusion, consists of five chapters.

The first chapter is an introduction to the genesis, structure and functioning of substitute organizations of the PAX Association. The chapter thoroughly discusses the group's programmatic assumptions and the basic concepts and ideas indispensable for understanding the functioning of the organization in the context of the subsequent systemic and institutional changes.

The second chapter synthetically presents an attempt to coordinate the Pax model of education based on the socialist system of values with the personalistic vision of a human being. The post-war concept of rebuilding the education system is discussed, starting from the stage of developing a new concept of education reform, through the introduction of its main assumptions, to the launch of an eleven-year school, with particular emphasis on achieving its open ideologization. The two directions of Pax's involvement, the idea of multidimensionality and its consequence for the concept of education and upbringing, as well as the Polish patriotic thinking school are analysed in detail.

The third chapter presents the PAX Association's positive attitude towards the discussed educational problems related to the implementation of the educational reform of 1961. The most important tasks related to the school reform were: preparation of curricula and plans, preparation of a sufficient number of teachers and improvement of their qualifications,

preparation of material base in the form of new schools and classrooms, teaching aids, etc. The chapter also presents PAX's position on secularism and the right to catechism outside school.

The fourth chapter is devoted to the implementation of the education reform initiated in 1961 and the conclusions of the "Report on the State of Education in the People's Republic of Poland" of 1973. The last subchapter presents the position of the PAX Association on the place of vocational training in the education system and proposals for modernisation of the current vocational training system.

The last chapter presents PAX's position on social and political problems of the 1980s, especially on the Solidarity movements of the Independent Self-Governing Trade Union "Solidarity". It discusses the causes of polarization in PAX structures. The Pax concept of national culture is discussed at length. The educational activity of the PAX Association in the field of cultural and educational activities is presented synthetically.

The analysis of the source material, i.e. articles published in the daily newspaper "Słowo Powszechne", the social weekly "Today and Tomorrow" and "Scientific Papers of the PAX Association", constitutes the basis for the discussion. The articles published in "Kierunki" and "WTK" are used in the broader context of the issues discussed. Ideological and political guidelines proved to be crucial in creating a vision of educational development and reflections of people who were connected with PAX and have their source in diaries and biographies. Other documents used include official journals, reports on the state of education, research work on educational policy, scientific and popular scientific studies on the situation of the Catholic press and educational policy in the People's Republic of Poland. A supplementary role was played by documents collected at the Institute of National Remembrance. Mainly internal PAX reports were used.

Sylvia Lukani-Gebsha